

Redakce:

Petr A. Bílek, Marie Havránková, Jan Linka, Tomáš Pavlíček,
Petr Šámal (vedoucí redaktor)

Redakční kruh:

Miroslav Červenka, Jiří Holý, Pavel Janáček, Jan Malura,
Václav Petrboš, Zbyněk Sedláček

Redakční rada:

Petr Čornej, Tomáš Glanc, Daniela Hodrová, Milan Jankovič,
Pavel Janoušek, Tomáš Kubíček, Dagmar Mocná, Zdeněk Pešat,
Jiří Pokorný, Alexandr Stich†, Jiří Trávníček, Dalibor Tureček
(předseda)

Vydal:

Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky; duben 2003

Adresa redakce:

ÚČL AV ČR, Na Florenci 3, Praha 1, 110 00;
e-mail: literatura@ucl.cas.cz

Sazba z písma WalbaumText: Studio Klíč (www.libri.cz)

Tisk: PBTisk, Příbram

Cena: 38 Kč

ISSN 0009-0468, reg. zn. MK ČR E 4249

Pozoruhodný ruský ediční projekt

Alexandr Sergejevič Puškin: *Těň Barkova*, edd. M. I. Šapir, I. A. Pil'šikov. Moskva, Jazyk slavjanskoj kul'tury 2002. 497 stran.

Kdo by hledal Puškinovu ranou baladu *Těň Barkova* ve starších sebraných spisech A. S. Puškina, potáže se se zlou. Text balady byl z několika důvodů marginalizován, především však byla parodická a pornografická balada některými puškinisty považována za podvrh. (Dílo nebylo zařazeno ani do *Sebraných spisů A. S. Puškina* z roku 1936, jejichž první díl připravil M. A. Cjavlovskij. Ačkoli editor na rekonstrukci balady pracoval, z politických důvodů nemohla být ve spisech otištěna.) Editori nového vydání balady I. A. Pil'šikov a M. I. Šapir (oba jsou současně i redaktory časopisu *Philologica*, který vychází v Moskvě, ale je dostupný i na <http://rema.ru/philologica> – zde i anotace, obsah, ohlasy a velmi účelně i errata k recenzované knize) se pokusili nejen věrohodně atribuovat i datovat tento text, a tím jej v kontextu Puškinova díla rehabilitovat, ale rozhodli se také dosáhnout co největší možné „autentičnosti“ vydávaného textu. Zachovali tedy pravopis a interpunkci s maximální možnou přesností, a to v textu, u kterého není k dispozici ani originál, ale neexistují ani spolehlivé opisy. Zároveň autentičností mysleli editoři očištění textu od neautorských chyb a vpisků. V neposlední řadě se snažili dostát nárokům na vědeckost vydání. Na bezmála pěti stech stranách nalezne tedy čtenář vlastní rekonstrukci textu, k níž je připojeno různocítení a komentáře o textologických, pravopisných, interpunkčních a versologických aspektech textu balady, dále má k dispozici starší rekonstrukci M. A. Cjavlovského včetně jeho komentářů, dva dosud neznámé opisy textu, obsáhlé úvody a literárněhistorické exkurzy.

Vzhledem ke kritériím zformulovaným například v příručce *Editor a text* se u nás vědecká vydání dnes již prakticky nevydávají. To se bohužel týká i projektů, jež by si vzhledem k svému významu zasloužily být koncipovány jako vědecké edice. Abych byl konkrétní, jde mi především o edice realizované „kamennými“ institucemi, třeba *Spisy T. G. M.* vydávané Masarykovým ústavem AV ČR. Při pohledu na vydání *Těň Barkova* musím uznat, že je to škoda. V této knize máme před sebou textologický experiment, který uvádí textologii a editologii do pohybu, ať už jde o tradici komentování, nebo přípra-

vy textu k vydání či samotného jeho ustanovení. Tzv. vědecké vydání je podle editorů postaveno na principu přibližování čtenáře k textu, ne naopak. Tento princip zakládá jak nárok na „autenticitu“ textu, tak i zdůvodňuje bohatost, všestrannost a otevřenost připojených komentářů.

Vydání chce tedy přinést text v jeho původní, a tedy autentické podobě. Na formulaci tohoto požadavku se podílel hlavně M. I. Šapir. Autenticita textu je střešní termín pro více aspektů. Dotýká se především editorova vztahu k pravopisu a interpunkci, který je pro jeho definici autenticity zásadní, ale protože je to systémový požadavek, odráží se i v jiných rovinách. (Musím však říci, že je tento pojem u Šapira neustále v pohybu.) Šapirovy názory na pravopisnou přípravu textu pro vydání vycházejí z požadavku umožnění výzkumu pravopisného úzu textu, z přesvědčení, že písemná podoba řeči je obrazem jazykového vědomí autora a je těsně spojena s formou a obsahem uměleckého díla. Především ovšem vychází z praktického poznání, že modernizací pravopisu zasáhne editor do textu mnohem hruběji, než když přijme princip „presumpce nevinoty textu“. Je mi zcela zřejmé, že Šapirovy postoje k pravopisné přípravě textu pro vydání jsou polemicky namířeny proti starší tradici formalistických textologů a samozřejmě nespady z čistého nebe. Podobnou polemiku vedl například V. I. Černyšev s G. O. Vinokurem již v roce 1941 (srovnej příspěvky obou in *Puškin, vremennik puškinskoj komisii*, M.–L., Akademija nauk SSSR 1941, s. 433–494), později byly spory zastaveny a za náklonnost ke starému pravopisu se, jak říká Šapir, mohl člověk dostat na Solovky. Poprvé v roce 1994 v recenzi nového vydání Daniela Charmse definoval Šapir cíl editora v co nejpřesnějším zachování všech zaznamenaných rysů výchozího textu, tedy především pravopisu a interpunkce. Pro Charmsův případ však dovozoval i nutnost zachování autorových chyb (viz „Meždu grammatikoj i poetikoj“, *Voprosy literatury* 1994, č. 3, s. 328–332). V roce 1994 bylo pro Šapira autentické vydání jen takové, které se blížilo edici dokumentu. Postupně se v dalších, již puškinistických textech přenášel důraz na zachování původního pravopisu a interpunkce, nesporné autorské i neautorské chyby však měly být odstraněny, stejně jako i nečitelná místa rukopisu měla být opravena konjunkturou (viz „Jevgenij Oněgin: Problema autentičnogo těksta“, *Izvestija AN. Serija literatury i jazyka* 2002, sv. 61, č. 3, s. 3–17; „K těkstalologii Jevgenija Oněgina (orfografija, poetika i semantika)“, *Voprosy jazykoznanija* 1999, č. 5, s. 101–112;

„Ob orfografičeskom režime v akademičeskich izdanijach Puškina“, *Moskovskij Puškinist* IX, 2001, s. 45–58). Zároveň neopomněl ve všech námi citovaných textech vyjádřit odpor ke kontaminaci, která je podle něho ve výsledku vždy spouautořstvím editora. Každá redakce a verze textu mu byla nedotknutelnou kulturní realností, historickou entitou mající právo na existenci. Postoje M. I. Šapira, které hájil ve svých článcích, byly velmi blízké směru *New Philology*. Na základě naznačených teoretických vývodů by se dalo očekávat, že pro vydání Puškinovy balady bude obecná formulace zásad znít asi takhle: různé verze nemohou být svědky ztraceného originálního autorova textu, který tedy na jejich základě nelze rekonstruovat. Podle Šapiroových článků neměla být vydána rekonstrukce textu, ale diplomatická transkripce existujících opisů. Kupodivu při přípravě textu balady to však dopadlo úplně jinak.

V edici balady přistoupili editoři k rekonstrukci textu, přičemž museli vzít na milost zavrhanou kontaminaci. Tvrdí nyní, že ač je kontaminace principiálně špatná, je někdy nutná. Pokusili se minimalizovat její negativa vycházející ze sjednocení více verzí od rážejících různá stadia vývoje textu. Na základě různých znění došli k názoru, že opisy se vztahují k různým redakcím textu. Některé změny v opisech ukazují na opravy autorské, jindy a častěji jsou to však chyby vzniklé opisem. Když se pokoušeli vybrat mezi mnoha variantami jednoho verše správný (autentický), řídili se editoři jejich smyslem a básnickou přesvědčivostí, srovnávali s puškinskou fonetikou a gramatikou, lexikem i frazeologií, porovnávali s parodovanými verši Žukovského, hledali paralely s ruským obscénním folklórem, s bárkovštinou a přihlíželi ke starším současníkům Puškina. Řídili se principem „lectio difficilior“, nebo přijímali nejčastější znění. Ke konjektuře museli editoři přistoupit pouze jedinkrát. Při rekonstrukci Puškinova pravopisu a interpunkce se opírali o jeho vlastní rané i pozdější rukopisy. Editoři se pokusili pochopit Puškinův pravopisný systém, jehož rekonstrukci vnesli do rekonstruovaného textu balady. Výsledkem jejich práce je, jak sami přiznávají, text, který reálně nikdy neexistoval, ale každý jeho verš mohl být po stránce pravopisu a interpunkce napsán Puškinem pouze tak, a ne jinak. Ve výsledku se tak vydání *Těň Barkova* blíží Gablerově edici *Odysea* (J. Joyce: *Ulysses*, New York – London, Garland 1984). Na rozdíl od této tolikrát zmiňované edice vydání Puškinovy balady vyvolalo bohužel zatím jen malý ohlas.

V žádném případě metodologický nesoulad mezi staršími články

M. I. Šapira a vlastní edicí balady neznevažuje práci, kterou oba editoři nad rekonstrukcí udělali. Je to příklad minuciózní práce s textem. Editoři jsou pozorní ke všem jeho rovinám. Přesto se nemohu ubránit dojmu, že původní touha po autenticitě strhla editory spíše k intencionalitě. Od konceptu, který má ve středu text, se editoři v edici posunuli k jinému pojetí, které směřuje více k jakémusi autorem zamýšlenému textu.

Michal Kosák

Bloudění Machalovým *Bludištěm*

Lubomír Machala: *Literární bludiště. Bilance polistopadové prózy*.
Praha, Nakladatelství Brána – Knižní klub 2001. 241 stran.

Dalo se to čekat: jakmile skončí devadesátá léta, vznikne poptávka po jejich „zmapování“. Okolnosti jsou více než svádivé: nové klima, nová témata, noví autoři, nový kontext. A hlavně pocit, že cosi se stalo a že je tomu potřeba přijít na kloub. Už v průběhu 90. let se leckdo pokusil o pojmenování základní metamorfózy: Pavel Janoušek hovořil o „time-outu“, Jaromír Typlt o situaci „mezi zátiším a bojištěm“, Jiří Trávníček o „sesuvu vrstev“, i já jsem se kdysi uchýlil k roubování výrazu kocovina. A stejně tak se činili ti, které spíš než mechanismy proměny zajímal výsledný koncept nového celku. Aleš Haman, Vladimír Novotný, Pavel Janoušek či Jiří Peňás pocítili potřebu knižně usebrat své novinové recenze a glosy, neboť se devadesátým létům ve své publicistice věnovali soustavně; tlakem rozechvělého očekávání, že z toho třeba ten celek – tolik údajně potřebný pro učitele, laiky i autory samé – nějak vyleze, povýšili novinové, tj. ke dni spotřeby určené psaní, do podoby knižních souborů, tedy něčeho, co má trvat a být snadno k dispozici.

Devadesátá léta soustavně mapoval i Lubomír Machala. Ani ne tak potýkáním se s jednotlivými výraznými texty, ale spíše shromažďováním údajů a soupisy toho, co kdo psal a kam tím psaním spadal: *Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990–1995* (Olomouc, Rubico 1996), *Česká próza 90. let* (Brno, CERM 1999), *Česká próza na konci tisíciletí* (sborník *Česká literatura na konci tisíciletí*, Praha, ÚČL 2001), *Prozaická polistopadová bilance* (Host 17, 2001, č. 9). Nejnovějším produktem tohoto zájmu je i jeho kniha